

משטרים טוטליטאריים – קומוניזם ופשיזם

הזעזועים החברתיים והתרבותיים שלאחר מלחמת העולם הראשונה הביאו לעלייתם של משטרים טוטליטאריים באירופה.

מאפייני טוטליטאריזם

בשלטון יחיד

התנגדות לדמוקרטיה

הגבלת חירויות האדם והאזרח.

שימוש בטרור

למרות הדמיון בשיטות הפעולה של המשטרים השונים, הרקע האידיאולוגי שלהם היה שונה ולעיתים אפילו מנוגד.

נסקור את האידיאולוגיות הקומוניסטית והפשיסטית (האידיאולוגיה הנאצית תלמד בנושא שואה) ונלמד מדוע וכיצד יישומן של האידיאולוגיות הללו הוביל ליצירת משטרים טוטליטאריים.

קומוניזם

קומוניזם = שיתופיות – שיטה חברתית-כלכלית, שהתפתחה במאה ה-19. שיטה זו דוגלת בביטול המעמדות הכלכליים על ידי חלוקה שוויונית של הנכסים והתוצרת לכל אדם לפי צרכיו, ויחד עם זאת דורשת מכל אדם לפעול לטובת החברה כפי יכולותיו.

אזרחים פקומוניזם

צוני המחפיר שמאנו סבלו האוני פוצלים – שהיו נתונים במקרים רבים לשרירות ליבם של בעלי המפעלים. ההבטחה לחברה חדשה ומתוקנת סחפה המוני אנשים ברחבי אירופה, ובמיוחד בארצות שבהם הייתה מצוקה כלכלית חמורה.

מלחמת הצולף הראשונה – המלחמה דרדרה את רוסיה למשבר חמור עקב מיליוני ההרוגים וההוצאות הכלכליות האדירות, כאשר מנגד משפחת הצאר המשיכה לנהל אורח חיים ראוותני.

מסורת ומהפכות- סיכום 4

הצקבות כק- המהפכה הרוסיה

ב-25 באוקטובר 1917¹ השתלטו הקומוניסטים בראשות ולדימיר איליץ' לנין (1870-1924) על מוסדות הממשלה, בתחילה ללא אלימות, אבל בתוך זמן קצר הידרדרה רוסיה למלחמת אזרחים אלימה ועקובה מדם שנמשכה עד 1921. בסיום המלחמה התייצב השלטון הקומוניסטי, ונוסדה **'הרית המאוצות'**. לנין וממשיכיו פנו ליישום האידיאולוגיה הקומוניסטית.

המאפיניים של המשטר הקומוניסטי:

 פיקוח על הכלכלה – הגשמת הסיסמא: כל אדם יעבוד כפי יכולתו ויקבל תמורה על פי צרכיו' חייבה יצירת משק ריכוזי שיוכל לווסת את חלוקת העבודה והמשאבים בהתאם לצרכי החברה מצד אחד, ובהתאם ליכולות של הפרטים השונים מצד שני. במסגרת זו כל הרכוש הפרטי הולאם [=נעשה לרכוש המדינה] ויושמו תכניות חומש [=תכנית לחמש שנים] שפירטו את היעדים הכלכליים של המדינה.

 מפלגה אחת – נאסרה כל התארגנות פוליטית למעט המפלגה הקומוניסטית וכל מערכות השלטון (בתי משפט, משטרה, צבא) הוכפפו למפלגה זו.

 דיכוי חירויות הפרט – הוקמה משטרה חשאית שקטעה באיבה כל מחשבה שנתפסה של התנגדות לשלטון. חופש הביטוי בוטל לחלוטין. התקשורת הציבורית הייתה נתונה בידי השלטון הקומוניסטי ושמשה שופר תעמולה.

 שלטון יחיד – מנהיגי הקומוניזם דרשו נאמנות מוחלטת לעקרונות הקומוניסטיים. יוסף סטאלין (1878-1953) שעלה לשלטון אחרי לנין היה אדם תאב כוח שקיים שלטון יחיד בלתי מוגבל וחסל את יריביו הפוליטיים. שלטון היחיד של סטאלין הידרדר במהירות לשלטון טרור, שבו כל מי שנחשד בפשעים נגד המדינה והעם הושלך למחנות עבודה בסיביר. בפקודתו נרצחו למעלה מ- 10 מיליון בני אדם. במקביל הוא הפעיל מערכת תעמולה שבמרכזה פולחן אישיות, שבה תואר כ'שמש העמים', וכמי שאינו טועה לעולם.

המשטר הקומוניסטי והיהודים:

לנין וסטאלין לא היו מוכנים להכיר בזכותם של היהודים להגדרה עצמית או לאוטונומיה תרבותית. הם כפו על היהודים התבוללות תרבותית (אסימילציה). הוקמו סקציות (מחלקות) יהודיות בתוך המפלגה הקומוניסטית שנודעו בשם **'ויסקציה'** והם חיסלו את מוסדות הקהילה היהודית, אסרו על הפצתם של ספרי קודש ואסרו על חינוך דתי. היבסקציה פעלה לטיפוח תרבות יהודית חילונית בעזרת האידיש. החל מסע רדיפות נגד פעילים ציוניים והם הושלכו לכלא או נשלחו למחנות עבודה בסיביר. למרות זאת נמשכה פעילות ציונית במחתרת.

פשיזם

פשיזם = מקור המילה בלטינית שפירושה 'אגודה' של זרדים העוטפים גרזן. 'אגודה' זו נישאה ביד משרתיהם של בעלי הסמכות ברומא העתיקה וביטאה את עוצמתם. זהו דגם נוסף של משטר טוטליטארי. המושג נטבע על ידי בניטו מוסוליני שהיה ראש ממשלת איטליה בשנים 1922-1943.

האידיאולוגיה הפשיסטית גורסת שכוחה של המדינה נמצא באחדותה. בניגוד לקומוניזם שדרש אחדות והתגייסות על מנת לספק את צרכי הפרט, באידיאולוגיה הפשיסטית האומה או המדינה עומדות מעל הפרט. האדם הפרטי מממש את עצמו רק דרך היותו משרתה של המדינה.

המאפיינים של המשטר הפשיסטי:

המנהיג – ערכיה של האומה באים לידי ביטוי מיטבי במנהיג האומה. כיוון שהמנהיג, ורק הוא, מבין את רוח האומה הוא מורם מעם והוא שמעצב את האומה ומוסדותיה ללא שום ערעור.

האליטיזם – הפשיזם מיישם את אי השוויון על ידי חלוקת האומה לבני הקבוצה האליטיסטית - המנהיגים שלהם יש חלק בשלטון ולמונהגים שצריכים לציית להם.

דיכוי חירויות הפרט – כיוון שתמצית הפשיזם הוא אחדותה של האומה או המדינה כעומדת מעל הפרטים והמדינה היא ערך עליון, אין במדינה הפשיסטית מקום ליצירה חופשית או לחופש ביטוי ומחשבה. מתבטל ערכם של הפרטים במדינה.

שנאה לאומית והאלימות – שיאה של המסירות למדינה הוא בהקרבת החיים במלחמה נגד לאומים אחרים, ומכאן שהפשיזם מקדם עימותים לאומיים שבהם יכולה האומה לרכוש לעצמה תהילה ותפארת.

לאומנות – בין הלאומים מתקיים מאבק שבו הפרטים צריכים להיאבק על הישרדותם באמצעות המסירות למדינה.

הפשיזם בצולף –

מדינות אחדות באירופה (איטליה, ספרד, רומניה ועוד) וכן מדינות נוספות בעולם אמצו דגמים פשיסטיים במידה כזו או אחרת מתוך רצון להדגיש את חשיבותן ועוצמתן הלאומית וכפתרון למשברים חברתיים. בשנות ה-40 שיתפו מפלגות פשיסטיות פעולה עם המשטר הנאצי, כמו בהונגריה ורומניה.

מסורת ומהפכות- סיכום 4

סיכום – האידיאולוגיות הקומוניסטית והפשיסטית דגלו בפתרון מהפכני וטוטאלי של העוולות החברתיות והפגיעה בזהות הלאומית. כדי להגשים את הרעיונות המהפכניים בצורה מהירה וכוללת הוקמו משטרים טוטליטאריים שכפו את האידיאולוגיות – הקומוניזם והפשיזם - באמצעות תעמולה, חינוך וטרור. לאחר כיבוש איטליה על ידי בעלות-הברית בשנת 1944 הגיעה לסופו המשטר הפשיסטי באיטליה. המשטר הקומוניסטי בברית-המועצות קרס לאחר פירוקה של ברית-המועצות בשנים 1991-1990.

אלות האות

בחר אחד מן המשטרים הטוטליטאריים האלה: פשיזם או קומוניזם

הצג שני מאפיינים או עקרונות של המשטר שבחרת.

הסבר כיצד אחד מעקרונות הנאורות מנוגד לאחד מן המאפיינים או העקרונות שהצגת.

ניתוח מקור אילולי-

"אורחים יקרים!" פתח הסגן-אלוף ואמר בהטעמה וברוב חשיבות... "מעצמכם אתם מבינים שנשמתי עולה על גדותיה היום, ...ואני רוצה לומר את מה שעל ליבי. מיום שאני זוכר את עצמי כפרתי באלוהים. גדלתי בתוך הקומסומול. בולשביק אני, ואמונתי איתנה, ואני גאה בזה מאד. בעיני שלי אלוהים הוא אפס מאופס. כל אחד יודע שאין אלוהים, כל תלמיד בית ספר סובייטי. ובכל זאת אני רוצה לומר לכם שיש אלוהים בעולם! רגע-רגע, חכו, אל תחייכו יקירי, ... נדמה לכם שנתפסתי בקלקלתי, בפליטת פה אומללה. לא ולא! תבינו, אני לא מתכוון לאותו האלוהים שהמציאו עוד בימי המהפכה משעבדיהם של המוני העמלים. אלוהים שלנו הוא האיש שעל כס השלטון, וברצונו, כמו שכותבים בעיתונים, קם ונהיה עידן חדש על כדור הארץ שלנו, ואנחנו צועדים מניצחון לניצחון, אל שלטונו העולמי ואל שלטון העולמים של הקומוניזם. אני מתכוון למנהיגנו הדגול, המחזיק ברסן העידן שלנו כמו שההולך בראש השיירה מחזיק ברסן של הגמל הראשון שבה, הלוא הוא יוסיף ויסריונוביץ' [סטלין] שלנו! ואנחנו באשר ילך נלך, כולנו כאיש אחד אחריו, דרך אחת לנו. איש מאלה שמחשבתם שונה ממחשבתנו, איש מאלה שיש להם מחשבות זרות, לא יחמוק מחרב הצ'קיסטים...היא תשיג אותנו בכל מקום! תבינו, הכרזנו מלחמת חרמה על אויבינו. זרעם, משפחותיהם וכל מיני אלמנטים שחושבים כמוהם, מושמדים על מזבח העניין הפרולטרי... כי אידאולוגיה יכולה להיות רק אחת, תבינו, אחת ואין בלתי. אנחנו, אני ואתם, מטהרים את הארץ מן היריבים האידאולוגיים, מלאומנים, בורגנים וכיוצא באלה. נכה באויב בלי רחמים, הוא לא יוכל להסתתר מעינינו גם אם יעמיד פני אוהב. אנו מצווים לעמוד על המשמר בכל מקום ובכל שעה ולחשוף את פניו של האויב המעמדי, ... לגלות את כוונותיו ואת תכניותיו הנפשעות, כדי שייענש עליהן בכל חומר הדין..."

(צ'ינגיס אייטמטוב, והיום איננו כלה, תל-אביב, 1994, עמ' 209-208)

א. על פי קטע המקור הצג כיצד התייחסה התנועה הקומוניסטית לדת, והסבר את הביקורת של הקומוניזם, בנושא זה. על פי מה שלמדת בכיתה, הסבר קשר אפשרי בין יחס זה של התנועה הקומוניסטית לדת, לבין אחד ממאפייני הנאורות.

ב. על פי קטע המקור הצג שני מאפיינים של המשטר הקומוניסטי, על פי מה שלמדת בכיתה הסבר, כיצד מאפיינים אלו באו לידי ביטוי ביחס השלטון הקומוניסטי ברוסיה היהודים, באמצעות שתי פעולות של המשטר כלפיהם.

ג. על פי הקטע ועל פי מה שלמדת בכיתה, הצג והסבר הבדל אחד ונקודת דמיון אחת בין המשטר הקומוניסטי ובין המשטר הפשיסטי.